

Morauszki Rita:

Felerősít vagy ellensúlyoz?

A jogbérleti szerződés vizsgálata a franchise-aszimmetria tükrében

I. Mérlegen az ellensúly, avagy a szabályozás lehetséges hatásairól

A franchise szerződést önálló szerződéstípusként a magyar polgári jogi szabályozásban a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény³⁴⁸ nevesítette először, amely bevezetést számos bírálat ért. Ezen kritikai megjegyzések többsége a szabályozás gyakorlatidegensége miatt emelt szót. Ennek ellenére ezen elemzéseknek egyik esetben sem volt tárgya az, hogy a meglévő helyett milyen más szabályozási megoldással egyensúlyozhatná ki a jogalkotó a franchise jogviszony aszimmetrikus jellegét. Bár több szerződésnek is sajátja a szerződő felek között lévő kiegyenlítetlen szerződési pozíció valamilyen szintű megjelenése, azonban a franchise szerződés szolgál az egyik legtipikusabb példaként a felek között lévő aszimmetrikus viszonyra.

Dolgozatomban ezért először a franchise-aszimmetria jelenség jellemzőit és annak megjelenési formáit kívánom áttekinteni. Ezt követően a jelenlegi hazai szabályozás vonatkozó rendelkezéseinek a felek egyenlőtlen szerződési pozíciójára való hatását kívánom megvizsgálni, kitérve az így életre hívott szabályozási hiátusokra, dilemmákra, rendezetlen kérdésekre. Eközben különös figyelmet kívánok fordítani a jogviszony belső (tehát a franchise-átadó és átvevő közötti), illetve a külső (franchise hálózat tagjai és harmadik személy közötti) felelősségi kérdésekre is.

Az utóbbi évek tendenciája, hogy egyes európai államok szerződési jogában fokozatosan jelentek meg külön, a franchise jogviszony szabályozására szolgáló törvények.³⁴⁹ Ezekben már nem a Ptk.-hoz hasonló diszpozitív, a felek szerződési szabadságát a lehető legteljesebb mértékben érvényesülni engedő szabályozás, hanem sokkal inkább a kógens rendelkezések bevezetése kap hangsúlyos szerepet. Éppen ezért időszerűnek látom annak mérlegre tételét, hogy indokolt lehet-e a kógens szabályokon alapuló, franchise-specifikus szabályozás hazai bevezetése, és amennyiben igen, milyen formában valósulhat meg az adaptáció?

II. A franchise-aszimmetria és az általa felmerülő dilemmák

II.1. A franchise, a franchising és a franchise szerződés elhatárolása

A franchise-aszimmetria részletes ismertetése előtt szükséges a jelenség kapcsán felmerülő legfontosabb alapfogalmaknak, úgymint a franchise rendszernek, a franchising-nak és a dolgozat tárgyát képező franchise szerződésnek a meghatározása. A szakirodalom a *franchise* fogalom definiálása során figyelemmel van annak közgazdasági és jogi elemeinek párhuzamos jelenlétére.³⁵⁰ Az Európai Gazdasági Közösség meghatározása szerint az

³⁴⁸ Továbbiakban: Ptk.

³⁴⁹ Eleanor Cashin RITAINE: "The Common Frame of Reference (CFR) and the Principles of European Law on Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts" *Era Forum* 2007/4. 568.

³⁵⁰ CSÉCSY György: „Adalékok a franchise fogalmának meghatározásához és a franchise szerződéshez” *Jogtudományi Közöny* 1995/5-6. 102.

„európai franchise” a független vállalatok között létrejövő együttműködés olyan formája, amely közös név alatt egy speciális ismeret kihasználásával jön létre.³⁵¹ A franchise ebben a tekintetben felfogható egyfajta vállalkozási formaként,³⁵² üzleti modellként, mint „az áruk és a szolgáltatások piacra jutásának, azaz a fogyasztókhoz történő eljuttatásának egy lehetséges modellje.”³⁵³ Ebben, a franchise-átadó által kifejlesztett áruértékesítési vagy szolgáltatást nyújtó rendszerben teszi a franchise-átadó az árut vagy a szolgáltatást a fogyasztók számára „jól azonosíthatóvá.”³⁵⁴ A franchise rendszernek belső és külső oldalát különböztethetjük meg aszerint, hogy a rendszer védett ismereten (know-how-n) alapuló működéséről, folyamatairól vagy a védjegyén alapuló egységes külső megjelenésről beszélünk.³⁵⁵

A franchise rendszertől szükséges elhatárolni egyrészt a *franchising* fogalmat, amely magára a franchise vállalkozásnak, mint rendszer tevékenységének egész folyamatára és annak használatára vonatkozik.³⁵⁶

Másrészről pedig el kell különítenünk a franchise jogviszonyt létrehozó *franchise szerződést*, amely „az a szerződés, amely a fenti együttműködési modell jogi kereteit létrehozza és abban a felek jogait és kötelezettségeit meghatározza.”³⁵⁷ A továbbiakban a Ptk. által meghatározott jogbérleti³⁵⁸ (franchise) szerződés fogalomra kívánok támaszkodni, amely kiindulópontként szolgál a magyar szabályozásra fókuszáló vizsgálathoz. A Ptk. 6:376. § (1) bekezdése szerint a *jogbérleti szerződés alapján a jogbérletbe adó szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, hasznosítási vagy használati jogok engedélyezésére, a jogbérletbe vevő termékeknek, illetve szolgáltatásoknak a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyaknak, illetve védett ismeretnek a felhasználásával, hasznosításával vagy használatával történő előállítására, illetve értékesítésére és díj fizetésére köteles.*

Jelen írás elsősorban a franchise szerződés szabályozására korlátozódik, a franchise rendszer jellegzetességeinek, működési folyamatainak a leírása nem tárgya a kutatásnak, azonban annak egyes összetevői segítséget nyújtanak a franchise-aszimmetria leírásában és jellemzésében. A jogbérleti szerződés ilyen szempontú vizsgálatának indoka, hogy bár több szerződésnek is sajátja a szerződő felek között lévő kiegyenlítetlen szerződési pozíció valamilyen szintű megjelenése, azonban a franchise szerződés szolgál az egyik legtipikusabb példaként a felek között lévő aszimmetrikus viszonyra. A következőkben a jogbérleti

³⁵¹ AZ EKG Bizottságának 4887/89. számú rendelkezése az EKG-szerződés 85. § (3) bekezdése a franchise megállapodásokra való alkalmazásáról.

³⁵² Ismert több más franchise-fogalom értelmezés. Egyes szerzők szerint például az a franchise adó és a franchise vevő között létrejövő „jogviszony tulajdonosi tartalmát jelöli meg.” Azonban a dolgozat értelmezési keretei között a franchise vállalkozási formaként való definiálását tekintem mérvadónak, lásd: CSÉCSY György: *Franchise-megállapodások a kodifikáció tükrében* In: *Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából* (Budapest: Xenia 2014) 100.

³⁵³ FUGLINSZKY Ádám: „A forgalmazási és a jogbérleti (franchise) szerződés” In: FUGLINSZKY Ádám – TÖKEY Balázs: *Szerződési jog – Különös rész* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2018) 596.

³⁵⁴ DARÁZS Lénárd: „A forgalmazási és a jogbérleti (franchise) szerződés” in WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata VI/VII.* (Budapest: HVG-ORAC. 2014) 268.

³⁵⁵ FUGLINSZKY (353. l.) 596.

³⁵⁶ CSÉCSY (350. l.) 100.

³⁵⁷ FUGLINSZKY (353. l.) 598.

³⁵⁸ A Ptk. jogbérleti (franchise) szerződés cím alatt szabályozza a franchise jogviszonyt. Mivel a jogirodalomban mindkét elnevezés ismert és használatos, így a dolgozat további részeiben szinonimaként kívánom használni az alábbi fogalmakat.

szerződést kötő felek között lévő aszimmetrikus szerződési viszony kialakulásának okait, sajátosságait és annak megjelenési formáit kívánom röviden ismertetni.

II.2. „A franchise szerződés Janus-arcú aszimmetriája”³⁵⁹

Bár a jogirodalom nem definiálja pontosan, hogy mit értünk kiegyenlített, illetve egyenlőtlen szerződési pozíción, azonban a szerződéses erőfölény³⁶⁰ bizonyos mértékben minden polgári jogviszonyban jelen van.³⁶¹ Azonban az egyenlőtlen szerződési pozíciók vizsgálata szempontjából a franchise jellegzetes példaként szolgálhat. Ennek egyik oka, hogy „esetében az aszimmetria csak (vagy szinte kizárólag) a jogbérletbe adó javára billenhet, és szembe ötlően túltesz más nevesített szerződésekben látható aszimmetria mértékén.”³⁶² Másik ok, amely miatt a franchise szerződés alkalmas a kiegyenlített szerződési pozíciók bemutatására, hogy a „franchise rendszert minden aspektusában áthatja az aszimmetria: a franchise hálózat struktúrájában, az események időzítésében, a szerződések és a szabályozás fogyasztók védelmére modellezett tartalmában.”³⁶³

A franchise-aszimmetria jelenség leírására többféle megközelítés létezik, az egyik alapján annak két különböző megvalósítási formáját különböztetjük meg. Mindkét típus esetében a jogbérletbe adó javára figyelhető meg egyrésről információs aszimmetria, másrésről pedig erőfölény-aszimmetria.³⁶⁴ „Az információs aszimmetria, olyan helyzet, amelyben az egyik félnek több információja van a tranzakció során, mint a másik félnek és ennek az információnak meghatározó súlya van az árra vagy a tranzakció rendelkezéseire vonatkozóan.”³⁶⁵ Az információs aszimmetria alapja, hogy a franchise-átadó mint rendszergazda rendelkezik a franchise hálózatra vonatkozó összes ismerettel. A jogbérletbe vevőt a franchise-kézikönyv, a szerződés, az általános és az egyedi utasítások, valamint a folyamatos képzések által tájékoztatja a rendszer működtetéséhez szükséges, illetve az időközben felmerülő információkról.³⁶⁶

Az erőfölény-aszimmetria ezzel szemben a jogbérletbe adó teljes kontrolljában nyilvánul meg. A franchise hálózat eredményes működése, illetve a termékekhez, szolgáltatásokhoz kapcsolódó minőségi követelmények megtartása mindkét szerződő fél érdeke, valamint emellett összességében a hálózat minden tagjának, függetlenül a közöttük lévő jogviszonytól, közös érdeke is. Az erőfölény-aszimmetria a jogi szabályozásban a jogbérletbe adó széleskörű

³⁵⁹ TAJTI Tibor: „A jogbérleti (franchise) szerződés Janus-arcú aszimmetriája” *Állam- és Jogtudomány* 2018/3. 43–72.

³⁶⁰ TAJTI (359. lj.) 52.

³⁶¹ Mindezzel szemben egy lehetséges definíció az aszimmetrikus szerződésre: „(...) asymmetric contracts are all contract relationships between a dominant business and another market player (be he a consumer or a non-consumer) who suffers inequality of bargaining power depending on his objective market position.” lásd: Vincenzo ROPPO: „From Consumer Contracts to Asymmetric Contracts: a Trend in European Contract Law?” *European Review of Contract Law* 2009/3. 304–349.

³⁶² TAJTI (359. lj.) 53.

³⁶³ Jenny BUCHAN: *Franchisees as consumers. Benchmarks, Perspectives and Consequences* (New York: Springer Science and Business Media 2013) 85.

³⁶⁴ „information-asymmetry” és „power-asymmetry” lásd: Elizabeth Crawford SPENCER: *The Regulation of Franchising in the New Global Economy* (Cheltenham: Edward Elgar 2010) 64–75.

³⁶⁵ AUSTRALIAN GOVERNMENT: *Best Practice Regulation Handbook* (Canberra 2007) X. (Glossary)

³⁶⁶ Edwin T. C. CHENG (et al.): *Contract Analysis and Design for Supply Chains with Stochastic Demand* (New York: Springer Science and Business Media 2016) 93.

utasítási és ellenőrzési joga által valósul meg, amely azonban nemcsak jog, hanem kötelezettség is. Ezen kétpólusú megközelítésen túl azonban a külföldi jogirodalomban az aszimmetriát létrehozó aspektusok specifikálása jellemző. Ezek közül az egyik, a kialakító hatások számbavételét tekintve leginkább teljeskörűnek mondható, felosztás alapján a franchise-aszimmetria kialakulásához a következő elemek megléte szükséges:³⁶⁷ a felek között lévő információs aszimmetria, tanácsadók, szakképzettség és tapasztalat hiánya/hiányossága vagy franchise-átadó javára történő eltolódása, a forrás, a kockázat- és a nyereségelosztás egyenlőtlensége, a franchise rendszer sikerességének vétele mellett kialakított szabályozás, valamint a szerződési aszimmetria.³⁶⁸ Mivel a felek már a szerződés megkötését megelőzően, tehát a szerződés megkötését célzó tárgyalási folyamatok alatt is egyenlőtlen pozícióban vannak,³⁶⁹ így a franchise rendszer aszimmetriája hatással van a szerződéskötésre, a franchise-átadó szerződéses erőfölénye is annak összetevőiből áll össze.

A szerződéses aszimmetria alapköve, hogy a franchise-átadó, mint egy, a piac által általánosan kedvező megítélésű rendszer tulajdonosa, szabadon választhatja meg, hogy milyen szerződési feltételekkel enged másokat a franchise hálózata részévé válni. Emellett a gyakorlatban a franchise szerződést legtöbbször általános szerződési feltételekkel³⁷⁰ kötik, mivel a franchise-átadó célja, hogy standardizálja a szerződéseket és csökkentse a tranzakciós költségeket. Ezen túl a szerződés részévé válik a jogbérletbe adó által meghatározott „franchise kézikönyv” is, amely a franchise átvevő információs aszimmetriáját is szolgálja enyhíteni, azonban tartalmának alakítására a franchise átvevő nem tud hatást gyakorolni. Így általánosságban megállapítható, hogy a jogviszony létrejöttében kevésbé érvényesül a jogbérletbe vevő szerződési szabadsága. E tekintetben felmerül a jogirodalomban az a felvetés is, hogy a szerződés megkötése tekintetében a franchise-átvevőnek el kell fogadnia a franchise szerződés nemtárgyalható természetét.³⁷¹

Abban a tekintetben természetesen teljes mértékben érvényesül a szerződési szabadsága, hogy szabadon dönthet arról, hogy a jogbérletbe adó által meghatározott szerződési feltételek mellett hajlandó-e belépni a jogviszonyba, így tehát a „nemszerződés” szabadságával továbbra is korlátozás nélkül élhet. Azonban a szerződés feltételeinek meghatározása során egyértelműen korlátozva van a franchise-átadó erőfölényes szerződési pozíciója által. A franchise-átvevő tekintetében továbbá azt is érdemes felvetni, hogy a franchise rendszer aszimmetrikus jellege miatt a kiinduló pozíciója következtében az átvevő nem tekinthető közgazdasági értelemben racionális döntéshozónak. Vagyis olyan „személynek”, aki képes a lehető legfelvilágosultabb módon, a lehetőségei széles tárházát mérlegelve döntést hozni.³⁷²

³⁶⁷ BUCHAN (363. lj.) 85.

³⁶⁸ A felsorolt aspektusok tekintetében az irodalomban konszenzus látszik, azonban számos más aszimmetriát erősítő hatás is jelen van a franchise rendszerben, azonban jelen tanulmánynak nem célja ezen közgazdasági összetevők teljeskörű feltárása.

³⁶⁹ A megvalósulási formának Tajti Tibor négy aspektusát különbözteti meg, bemutatva azok megnyilvánulásainak módjait; a következőkben az ő elemzésére kívánok támaszkodni. lásd: TAJTI (359. lj.) 53–54.

³⁷⁰ FUGLINSZKY (353. lj.) 603.

³⁷¹ „non-negotiable nature of franchise agreement” vö.: BUCHAN (363. lj.) 81.; 103.

³⁷² E szempont részletes kifejtése és figyelembevétele a tanulmány második felében a szabályozás lehetséges módszereinek vizsgálatát során nyeri majd el jelentőségét.

A franchise rendszer által biztosított átadói szerződéses erőfölény miatt nem várható a felektől, hogy szerződéses rendelkezéseikkel csökkentsék a közöttük lévő kiegyenlítetlenséget, azonban a szerződésre vonatkozó szabályozás által a jogalkotó képes kontrollt gyakorolni a felek jogviszonya felett. Tajti Tibor megállapítása szerint, így „[...] a jog, más szóval, elismeri és előnyben részesíti a gazdasági-üzleti prioritásokat és a kiegyensúlyozottságra, szimmetriára törekvés helyett tolerálja az aszimmetria e formáját biztosító jogokat.”³⁷³ A franchise aszimmetria felekre gyakorolt hatásainak felmérése fontos szerepet játszhat a jogpolitikai célkitűzések által a felek jogviszonyában, abban az esetben, ha erre figyelemmel alakítják ki a szabályozási kereteket. Az egyensúlyteremtés azért lényeges, mert bár a felek magánjogviszonyaikban szabadon járhatnak el, ahol saját kockázatukra léphetnek szerződéses kapcsolatba egymással,³⁷⁴ azonban az ilyen egyensúlytalan szerződések nemcsak a felekre vannak közvetlenül hatással. Az egyenlőtlen szerződési pozícióban létrehozott magánjogi jogviszonyok befolyásolhatják a kis- és középvállalkozások³⁷⁵ eredményes működését, a franchise rendszerek hazai elterjedését és versenyképes működésüket is.

A szerződéses aszimmetria továbbá jelentős befolyást képes gyakorolni a franchise rendszer által kialakított egyenlőtlenségre is. Képes lehet azt eltolni azáltal, hogy a felek viszonyát egyenlőtlenebb helyzet felé orientálja, de akár ellensúlyozni is. Ebben pedig nagy szerepe van a jogalkotó által kialakított szabályozási környezetnek, amely a szerződés megkötésének kereteit adja meg. Ezért a következőkben a franchise szerződést a szabályozás szintjén kívánom vizsgálni, először a hazai szabályozást, majd a külföldi mintákat is figyelembe véve.

III. A franchise-aszimmetria vizsgálata a hazai szabályozásban

III.1. A franchise szerződés a Polgári Törvénykönyvben

A franchise szerződés elhelyezése a szerződések katalógusában többféleképpen is megközelíthető.³⁷⁶ Egyrészt az elhelyezhető „az iparjogvédelem területén funkcionáló, a szellemi termék fogalmi körébe tartozó”³⁷⁷ szerződések körében. Emellett a franchise szerződés egyes fajtái az értékesítési szerződések közé is sorolható, bár ebben a kérdésben eltérő jogirodalmi álláspontok is vannak.³⁷⁸ Egyes szerzők a Ptk.-ba átültetett elnevezés

³⁷³ TAJTI (359. l.j.) 54.

³⁷⁴ Csongrád Megyei Bíróság 7.G.40.267/2008/7.: Minden olyan szerződés, amelyet a szerződés megkötését követően nem rögtön teljesítenek, bizonyos fokú kockázatot jelent a felek számára.

³⁷⁵ „A hazánkban működő franchise rendszerek többsége a kereskedelem és a szolgáltatásokban tevékenykedik, éppen abban a szektorban, amelyben a legtöbb KKV is jelen van. A franchise szerződések megismerhető elemei arra utalnak, hogy sok esetben az induló tőke alacsony szintje kifejezetten ösztönzi a kisvállalkozókat arra, hogy saját ötletük egyéni megvalósítása helyett inkább a már bevált franchise ötletet valósítsák meg vállalkozásukban.” lásd: KADOCSA György: *A hazai kis és közepes vállalkozások helyzete és fejlesztési lehetőségei. Tanulmánykötet - Vállalkozásfejlesztés a XXI. században II.* (Budapest: Óbuda Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar 2012) 55.

³⁷⁶ WELLMANN György – BACHER Gusztáv: *Szerződések tára az új Ptk. alapján* (Budapest: HVG-ORAC 2014) 413.

³⁷⁷ CSÉCSY (350. l.j.) 99.

³⁷⁸ „A franchise üzleti modellje alapvetően eltér a többi közvetítői szerződéstől, ha egyáltalán közéjük sorolható, hiszen a franchise esetében egy sajátos munkamegosztás, feladat- és kockázatmegosztás rajzolódik ki, a jogbérletbe adó és vevő közt (...)” lásd: CSEHI Zoltán: „A közvetítői szerződések a magyar jog fejlődésében és az uniós jog környezetében” *Polgári Jog* 2019/3-4. 27. bek.

alapján az adásvételi szerződés elemeit is magába foglaló használati kötelmek közé sorolják.³⁷⁹ Továbbá, mivel a franchise szerződés egyes elemei más szerződéstípusokban is megjelennek és ismertek, így általánosságban a franchise szerződés vegyes típusú³⁸⁰ szerződésnek tekinthető.³⁸¹

A franchise szerződés a Ptk. fogalmi meghatározása alapján visszerthes szerződés, ugyanis a jogbérletbe vevő termékeknek vagy szolgáltatásoknak előállítására, értékesítésére, illetve díj fizetésére köteles a felhasználási, hasznosítási vagy használati jogok engedélyezéséért. A franchise szerződés határozott, illetve határozatlan időre is szólhat, és általában tartós jogviszonyt keletkeztet. A franchise szerződés alanyai a franchise-átadó (jogbérletbe adó) és a franchise-átvevő (jogbérletbe vevő).³⁸² „A jogviszonyra jellemző a személyhez kötöttség mindkét oldalon, harmadik személyek bekapcsolása a jogviszonyba általában tilalmazott.”³⁸³ „A franchise szerződés a vállalkozások közötti tartós együttműködést, zárt gazdasági és jogi kapcsolatrendszert hoz létre.”³⁸⁴

Gárdos Péter szerint a franchise szerződés Ptk.-ban való nevesítésének kitűzött célja az volt, hogy „[...] alapvető szabályokat rögzítsen diszpozitív módon, amelyek csupán orientálják a feleket, illetve vita esetén a bíróságot. A szabályok vélhetően a kialakult gyakorlatot nem fogják megzavarni, viszont talán hozzájárulhatnak a kisebb hazai franchise-ok elterjedéséhez.”³⁸⁵ Utóbbi felvetésében azon kritikai észrevételekre reflektált, amelyek felhívják a figyelmet arra, hogy „[...] az egyébként diszpozitív szabályok jogpolitikailag és a jogviszonyok tartalmát illetően helytelenül ragadják meg az adott jogviszonyok [vagyis a forgalmazási és franchise szerződések] jellegét és lényegét.”³⁸⁶

Ezzel szemben azonban megjegyzendő, hogy a franchise jogviszony szabályozása nem csak kizárólagosan a Ptk.-ba foglalt diszpozitív szabályokra hagyatkozik. A franchise megállapodás része általában a franchise rendszer leírására szolgáló „franchise kézikönyv” is.³⁸⁷ Emellett a felek alávetethetik magukat az európai és a hazai franchise szövetség Etikai Kódexének is. Ezen kódexek iránymutató szabályai a Ptk. 6:63. § (2) bekezdése alapján, amennyiben az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokásnak tekinthetők, a szerződés tartalom részévé válhatnak erről való külön rendelkezés nélkül is. A gyakorlatban ennek ellenére gyakran ezen, az Etikai Kódexből megismerhető szokássá váló rendelkezéseket általános szerződési feltételekbe foglalva a felek kifejezett formában is szerződésük részévé teszik.³⁸⁸ Azonban a dolgozatban,

³⁷⁹ BARTA Judit (szerk.): *Kereskedelmi szerződések alapvető szabályai* (Budapest: Patrocinium 2016) 130.

³⁸⁰ Ennek ellentmondva: „Az atipikus szerződések – akadálymentesen – nem sorolhatók be a vegyes szerződések egyik alfajába sem: az atipikus szerződések önálló, sui generis megállapodáscsoportot alkotnak (...)” PAPP Tekla: „Az atipikus szerződések és a magyar Polgári Törvénykönyv rekodifikációja” *Jog, állam, politika* 2011/Klnsz. 98.

³⁸¹ DARÁZS (354. lj.) 267.

³⁸² A továbbiakban ezeket a fogalmakat felváltva, egymás szinonimájaként kívánom használni.

³⁸³ BARTA (379. lj.) 129.

³⁸⁴ UJVÁRINÉ ANTAL Edit: „Franchise szerződés” in *Kereskedelmi szerződések. Egyetemi jegyzet* (Miskolc: Novotni Kiadó 2010) 308.

³⁸⁵ SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes: „Az új Ptk. különös része - interjú Gárdos Péter ügyvéddel” *ptk2013.hu/interjuk/az-uj-ptk-kotelmi-kulonos-resze-interju-gardos-peter-ugyveddel/2222*

³⁸⁶ DARÁZS (354. lj.) 237.

³⁸⁷ A gyakorlatban ismeretes ezen dokumentumnak a működési kézikönyv és az arculati kézikönyvként való szétválasztása is. lásd: HARSÁNYI Gyöngyi: „A jogbérleti (franchise) szerződés” in BARTA (379. lj.) 129.

³⁸⁸ DARÁZS (354. lj.) 263–264.

a továbbiakban kizárólag a Ptk. szabályozását középpontba állító elemzésen át kívánom bemutatni a franchise szerződés hazai szabályozását, bizonyos esetekben kitérve az egyes gyakorlati megközelítésekre is.

III.1.1. A felek jogviszonyát szabályozó, a franchise-átvevő hátrányos helyzetét ellensúlyozó rendelkezések

A következőkben azon rendelkezéseket kívánom ismertetni, amelyekkel a Ptk. hozzájárul a jogbérletbe vevő hátrányos pozíciójának ellensúlyozásához. A Ptk. ezt azáltal biztosítja, hogy rögzíti a jogbérletbe vevő alapvető jogait és meghatározza a jogbérletbe adó szerződéses kötelezettségeit, így biztosítva további garanciális jogokat a hátrányosabb helyzetben lévő fél számára. A jogbérletbe vevő jogai elsősorban az értékesítésre terjednek ki, vagyis arra, hogy a franchise rendszerben a termékek előállítása, illetve a szolgáltatás nyújtása a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakként, illetve védett ismeretnek a felhasználásával, hasznosításával vagy használatával történjen.³⁸⁹ Ez azonban nem csak jog, hanem kötelezettség is egyben.

A franchise-átvevő e jogosultságához kapcsolódik a jogbérletbe adó legfőbb kötelezettsége. Vagyis a Ptk. 6:377. § (1) bekezdése alapján az, hogy *a szerződés hatálya alatt köteles biztosítani a jogbérletbe vevő számára a franchise működtetéséhez szükséges felhasználási, hasznosítási és használati jogok folyamatos és zavartalan gyakorlását*. A főkötelezettség teljesítése a franchise-átadó számára további kötelezettségeket keletkeztet.³⁹⁰ Egyrészt a kötelezettséget jelent a franchise-átadó számára a rendszer termékein és szolgáltatásain, mint oltalmi tárgyakon vagy szellemi alkotásokon fennálló védelem biztosítására, illetve a jogviszony tartama alatt azok esetleges megújítására is.³⁹¹

Emellett a franchise-átadót jogszavatosság is terheli, amely értelmében biztosítani kell, hogy harmadik személynek nem áll fenn a rendszer termékein, illetve szolgáltatásain olyan joga, amely korlátozná vagy gátolná a franchise-átvevő tevékenységét. Végezetül a jogbérletbe adó köteles fellépni minden olyan személlyel szemben, aki ezen oltalmi tárgyakon vagy szellemi alkotásokon fennálló jogok gyakorlását korlátozná, kizárná vagy a rajtuk fennálló jogokat bármilyen módon megsértené. A jogbérletbe adót ellátási kötelezettség is terheli az értékesítendő termékek vagy szolgáltatások előállításához szükséges alapanyagok tekintetében, azonban a jogbérletbe vevő kötelező alapanyagbeszerzési kötelezettsége miatt e rendelkezések összehatásukat tekintve a jogbérletbe vevő hátrányát erősítik a jogviszonyban.

A következőkben a Ptk. szabályozásából merített példákon keresztül kívánom bemutatni a szerződéses aszimmetria franchise jogviszonyban általánosan megnyilvánuló, egyes megjelenési módjait. Az ilyen irányú vizsgálat célja a jelenség példák általi megvilágításán túl annak a kérdésnek a megválaszolása is, hogy mivel az egyenlőtlen szerződési pozíciók bizonyos mértékben kiegyensúlyozhatók az aszimmetriára figyelemmel lévő szabályozás által, így mennyiben vette figyelembe a jogalkotó a jogbérleti szerződés szabályozásának

³⁸⁹ Felmerül a jogirodalomban az az ellenvetés, hogy a jogbérleti szerződés definiálása nincs tekintettel a franchise rendszer szerzői- és iparjogvédelmen túlmenő aspektusaira. lásd: CSEHI (378. lj.)

³⁹⁰ Ezek kifejtése a továbbiakban DARÁZS Lénárd elemzésén alapszik lásd: DARÁZS (354. lj.) 274–275.

³⁹¹ BÁRSONY Eszter: „Új szerződéstípusok a VI. könyv Harmadik Részében Ptk. 11. r.” *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* 2014/10. 472–474.

kialakítása során a felek aszimmetrikus szerződési pozícióját? A Ptk. jelenlegi szabályozása a jogviszony kiegyensúlyozását valósítja meg vagy sokkal inkább annak egyenlőtlenségeit növeli?

III.1.2. Az aszimmetriát nem befolyásoló, illetve azt fenntartó rendelkezések

Az előzőekben bemutatásra került a felhasználási, hasznosítási és használati jogok folyamatos gyakorlásának és zavartalanságának biztosítása, mint főkötelezettség. Azonban ezeken túl a Ptk. további két kötelezettséget is nevesít. Ezen kötelezettségek átvezetnek minket azon rendelkezések közé, amelyek már nem kívánják ellensúlyozni a felek egyenlőtlen helyzetét. E körben az első kötelezettség értelmében a jogbérletbe adó köteles a hálózat, a termékek és a szolgáltatások jóhírnevét megővni. A jóhírnév megővése a felek olyan közös kötelezettsége, amely Darázs Lénárd³⁹² szerint nem azonos a Ptk. 2:45. § (2) bekezdésébe foglalt jóhírnév mint személyiségi jog védelmével. Álláspontja szerint a Ptk. jóhírnév védelmi rendelkezése a franchise rendszer, illetve az általa nyújtott termékek, illetve szolgáltatások általános pozitív megítélésének, fogyasztók és a piac ismeretei által manifestálódott kedvező vélekedésének, vagyis goodwilljének védelmét jelenti. A franchise szerződés alanyai ugyanis bár külön-külön szerződésük alapján csak egymással állnak jogviszonyban, azonban együttesen mindannyian részesei a franchise hálózatnak, így önálló vállalatként végzett tevékenységük a teljes franchise rendszerre, illetve annak megítélésére kiterjedhet.³⁹³ Azonban a felek közös érdekeit vizsgálva a profitmaximalizáláson túl a felek érdeke más nézőpontok alapján jelentősen különbözik, így az eredményes működésre való törekvésen túl ez a rendelkezés nem szolgálja kifejezetten érdekeik egyeztetését.³⁹⁴

A felek között lévő információs aszimmetria feloldására a Ptk. a jogbérleti szerződés speciális szabályai között nem tartalmaz rendelkezéseket, így ennek ellensúlyozására az általános rendelkezéseknek való megfelelés hivatott. E tekintetben az aszimmetrikus helyzet az alapján ellensúlyozható, hogy a franchise-átadó milyen gondossággal tesz eleget a Ptk. 6:62. §-ába foglalt együttműködési és tájékoztatási kötelezettségnek. Ezen szabályozás elégtelenségére ezen fejezetben csak utalni kívánok, mivel ennek teljeskörű megítéléséhez szükség van a külföldi modellek, illetve az uniós iránymutatások figyelembevételére is.

A franchise hálózat eredményes működésének és az ahhoz kapcsolódó általánosan kedvező közvélekedés megőrzésének kulcsfontosságú eleme az egységes külső megjelenés és az ahhoz kapcsolódó, illetve az az által elérhető minőségi követelményeknek való megfelelés. A jogbérletbe adónak nemcsak joga, hanem egyben kötelessége is e kritériumok teljesítésének ellenőrzése, illetve azok ellátásához szükséges utasítások és információk megadása. A Ptk. pedig bár a jogbérleti szerződés szabályai között nem mondja ki, azonban a szerződési jog általános szabályaiból³⁹⁵ levezethető, hogy a franchise-átvevőt együttműködési kötelezettség,

³⁹² DARÁZS (354. lj.) 272.

³⁹³ MÁTYÁS Melinda: „A franchise szerződés időszerű kérdéseiről” *Jura* 2013/1. 70–77.

³⁹⁴ „[...] contract is drafted and negotiated by the franchisor. As a regulatory tool it serves the interests of the franchisor, which is often not aligned with the interest of the franchisees [...]” lásd: ELIZA CRAWFORD SPENCER: *The Regulation of Franchising in the New Global Economy* (Cheltenham: Edward Elgar Publication UK 2010) 30.

³⁹⁵ Lásd a Ptk. 6:62. §-át, a felek együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét

illetve az utasításoknak való engedelmesség terheli. Ezen rendelkezést elsősorban az aszimmetriát fenntartó hatású szabályok közé lehet sorolni. Ha azonban nem csak az általános együttműködési kötelezettségre vonatkozó szakaszokat vizsgáljuk meg, hanem az utasítási jognak való engedelmességre vonatkozó részletszabályokat is figyelembe vesszük, akkor ezen rendelkezések már sokkal inkább az aszimmetriát erősítő szakaszok közé sorolhatók be.

III.1.3. Az aszimmetrikus viszonyt tovább erősítő szerződéses rendelkezések, értelmezési nehézségek és hiátusok

Az ebbe a fejezetbe sorolt rendelkezések képezik a szabályozás azon csoportjának elemeit, amely alkalmasak arra, hogy nemcsak fenntartsák, hanem erősítsék is a felek között fennálló egyenlőtlen szerződési pozíciót. Ezen rendelkezések közül először a másik mellékkötelezettséget,³⁹⁶ az ellátási kötelezettséget kívánom kifejteni, amely nevesítésének lehetséges oka a franchise rendszer egységes megjelenésének és az általa szavatolni kívánt minőségnek az ily módon való biztosítása,³⁹⁷ amely kötelezettséget keletkeztet a jogviszony résztvevőinek mindkét oldalán. Egyfelől, mint ahogy már említésre került, a jogbérletbe adó köteles biztosítani a franchise-átvevő számára a megfelelő mennyiségű és minőségű alapanyaghoz való hozzájutást, másrészt a jogbérletbe vevő köteles tőle beszerezni az előállításához szükséges nyersanyagokat. A Ptk. abban az esetben enged ez alól kivételt, ha a jogbérletbe adó nem teljesíti a jogbérletbe vevő alapanyag nyújtására vonatkozó megrendelését.

Nem egységes azonban a jogirodalom álláspontja arra vonatkozóan, hogy az ilyen módon beszerzett alapanyagoknak is meg kell-e felelnie a franchise átadó által meghatározott minőségi követelményeknek.³⁹⁸ Mivel a Ptk. nem tartalmaz külön szabályokat arra vonatkozóan, ha az alapanyag nyújtására való kötelezettséget a franchise-átadó azért nem teljesíti, mert az alapanyag beszerzése nem lehetséges, és így a franchise átvevő alternatív módon sem tudja beszerezni azt. Erre az esetre, ahogyan erre Fuglinszky Ádám felhívja a figyelmet, lehetőség van a franchise szerződésben rendezni a jogbérletbe adó kártérítési felelősségét.³⁹⁹ Azonban véleményem szerint a felek egyenlőtlen szerződési pozíciója miatt a franchise átvevőnek nem lehet teljes bizonyossága afelől, hogy szerződéskötéskor ilyen szerződéses rendelkezés szerződésbe foglalásában meg tudna állapodni a franchise átadóval.

Mindezek ellenére az mondható, hogy mégis inkább a széleskörű utasítási és ellenőrzési jogban nyilvánul meg legnyilvánvalóbban a franchise-aszimmetria ellentmondásos szabályozása által a franchise-átadó erőfölényes szerződési pozíciójának megerősítése. A Ptk. 6:380. § (1) bekezdése alapján *a jogbérletbe adót a termék és a szolgáltatás előállításával és értékesítésével, valamint a hálózat és az előállított, illetve értékesített dolog jóhírnevének megóvásával kapcsolatban utasítási jog illeti meg*. Mint ahogyan az az előzőekben kifejtésre

³⁹⁶ Kizárólag a felhasználási, hasznosítási és használati jogok folyamatos és zavartalan biztosításának viszonyában tekintem a jóhírnév védelmi és az ellátási kötelezettséget mellék (egyéb) kötelezettségnek.

³⁹⁷ VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): „A forgalmazási és jogbérleti (franchise) szerződés” in *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (Wolters Kluwer 2018) 1975.

³⁹⁸ vö. VÉKÁS–GÁRDOS (397. l.) 1975. és TÖKEY Balázs: „Új szerződéstípusok a polgári törvénykönyvben” in VÉKÁS Lajos (szerk.): *Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezéstörténetéből* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Kvk. 2018) 292.

³⁹⁹ FUGLINSZKY (353. l.) 609.

került, a franchise hálózat jóhírnevének védelme széles körben értelmezendő, így az utasítás kiterjed a „hálózati működés részletes tartalmá[ra], a védett ismereteknek megfelelő tevékenység részletszabályai[ra] is.”⁴⁰⁰ Az utasítás megjelenési formája változatos lehet,⁴⁰¹ megvalósulhat általános iránymutatásokban, irányelvekben, így például a működési kézikönyv által, de akár egyedi utasítás formájában is.

A Ptk. 6:380. § (3) bekezdése alapján a franchise-átadó a szerződésben foglaltakhoz és az utasítási jogához kapcsolódóan gyakorolja ellenőrzési jogát. A Ptk. csak a jog gyakorlását deklarálja, de annak tartalmát nem határozza meg, így annak terjedelme a gyakorlat alapján ismerhető meg. Ez alapján megállapítható, hogy a jogbérletbe adó igen széles körű utasítási joggal rendelkezik a jogviszonyban. A kommentárirodalom szerint „az átadónak az a joga, hogy a franchise rendszert és az átvevő tevékenységét ellenőrizze, minden területre kiterjed.”⁴⁰² Bár a Ptk. külön a jogbérleti szabályozásban nem nevesíti, azonban a felek együttműködési és tájékoztatási kötelezettségéből levezethető a jogbérletbe vevő együttműködési kötelezettsége, amelyet a feleknek a franchise hálózat eredményes működéséhez fűződő közös érdeke is igazol. Az együttműködés „az átadó ezen tevékenység[nek] lehetővé té[telében] és eltűr[ésében] is megnyilvánul.”⁴⁰³

Mindezzel szemben a franchise-átvevőt, a mindkét felet érintő jóhírnév megőrzési kötelezettség mellett ismeretmegőrzési, figyelmeztetési, illetve díjfizetési kötelezettség is terheli.⁴⁰⁴ Ezen kötelezettségek közül a Ptk. szabályozása alapján, illetve annak hiánya miatt a legtöbb kérdést a franchise-átvevő figyelmeztetési kötelezettsége veti fel. Ennek értelmében, amennyiben a jogbérletbe adó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, a jogbérletbe vevőt kötelezettség terheli abban a tekintetben, hogy erre a jogbérletbe adót figyelmeztesse. A felek között lévő információs aszimmetria miatt, azonban a jogbérletbe vevő csak az átadótól szerzett információk alapján tudja megítélni az utasítást. Mindezzel szemben a jogbérletbe adó ismeri legteljesebb körben a franchise hálózatot és a franchise rendszer működését, így az az ellentmondásos helyzet alakul ki, hogy a jogviszony professzionális szereplőjével szemben terheli a korlátozott szakértelemmel és ismerettel rendelkező felet a figyelmeztetési kötelezettség, amíg más szerződéses viszonyokban ehhez hasonló kötelezettséget csak egy jól képzett és informált szerződő fél számára ír elő a szabályozás. A szabályozás csak abban az esetben ad lehetőséget, illetve kötelezi a jogbérletbe vevőt az utasítás megtagadására, amennyiben annak végrehajtása jogszabályba vagy hatósági határozatba ütközne, vagyis, ha az utasítás nem csak célszerűtlen vagy szakszerűtlen, hanem jogsértő is.

Ezzel szemben minden más esetben, ha a franchise-átadó úgy dönt, hogy a figyelmeztetés ellenére fenntartja az utasítást, az ezzel való esetleges károkozás megtérítésének kötelezettségével a franchise-átvevő köteles ezen utasítást végrehajtani.⁴⁰⁵ Ezzel szemben a

⁴⁰⁰ DARÁZS (354. lj.) 278.

⁴⁰¹ FUGLINSZKY (353. lj.) 607.

⁴⁰² lásd e lehetséges területek részletes meghatározását: DARÁZS (354. lj.) 279.

⁴⁰³ DARÁZS (354. lj.) 279.

⁴⁰⁴ Ahogyan erre Darázs Lénárd is felhívja a figyelmet, a díjfizetési kötelezettség nem csak a franchise rendszerbe való belépéskor terheli a franchise-átvevőt. Felosztása szerint megkülönböztethetünk az egyszeri belépési díj mellett időszakosan fizetendő rendszerhasználati díjat (royalty) és marketing-hozzájárulást is. lásd. DARÁZS (354. lj.) 270–273.

⁴⁰⁵ REINES János: *Franchise szerződés – Gondolatok a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben szereplő szabályozásának megújítására* (Budapest: Magyar Jogász Egylet 2018) 31.

Ptk. mind a megbízási, mind pedig a vállalkozási szerződés esetében biztosít ilyen esetben felmondási vagy elállási lehetőséget.⁴⁰⁶ Mivel a franchise szerződés is a felek tartós együttműködésén alapul, így nem indokolt, hogy a jogbérletbe vevő annak ellenére sem mondhatja fel a franchise szerződést, ha ezen utasítások „ugyanúgy ellehetetlenítik a felek közötti további együttműködést, mint a vállalkozás vagy a megbízási esetén.”⁴⁰⁷ Ebben a tekintetben a Ptk. szabályozása számos további kérdést nem rendez, amely a célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítás észlelése kapcsán a felek között lévő információs aszimmetria, illetve az ahhoz fűzött joghátrányok kapcsán a felek közötti erőfölény-aszimmetria miatt merülnek fel.

A Ptk. 6:380. § (2) bekezdése alapján ugyanis a franchise-átvevőt figyelmeztetési kötelezettség terheli abban az esetben, ha a franchise-átadó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad. Azonban kétség merül fel abban a tekintetben, hogy hogyan tudná a franchise-átvevő megalapozottabban észlelni a franchise-átadó utasításának szakszerűtlen, ill. célszerűtlen voltát, mint maga a franchise-átadó. Ugyanis „[...] általában a jogbérletbe adó az, aki a hálózat üzemeltetése kapcsán rendelkezik az ahhoz szükséges, mindenre kiterjedő szakértelemmel és üzleti jártassággal, de legalább nagyobb mértékben rendelkezik mindezzel, mint a jogbérletbe vevő, így nem biztos, hogy utóbbi egyáltalán felismerné az utasítás célszerűtlen vagy szakszerűtlen voltát.”⁴⁰⁸ Erre való esetleges megoldásként merülhet fel, hogy a Ptk. általános szerződési szabályaiba foglalt együttműködési és tájékoztatási kötelezettség mellett a franchise-aszimmetria által a felek között lévő jelentős mértékű információs aszimmetria mérséklésére a Ptk. különös részében a jogbérleti szerződésre vonatkozó rendelkezések közé illesszék a franchise-átadó tájékoztatási kötelezettségét, amelyet azon kógens rendelkezéssel erősítenének meg, hogy azt a felek által nem engednék kizárni.⁴⁰⁹

Az utasítási jog másik vitatott része a jogbérletbe vevő utasításoknak való engedelmisségével kapcsolatos, amely az erőfölény-aszimmetriára világít rá. Azokban az esetekben ugyanis, ha a jogbérletbe vevő nem teljesíti a jogbérletbe adó utasítását a „[...] gyakorlatban a jogbérletbe adók jellemzően kikötik, hogy az utasítások be nem tartása [...] megalapozza a jogbérletbe adó azonnali hatályú (szankciós) felmondási jogát.”⁴¹⁰ Ezzel szemben abban az esetben, ha a jogbérletbe vevő az utasítás megtagadását annak célszerűtlen vagy szakszerűtlen volta miatt kívánja megtagadni, a Ptk. csak a jogbérletbe adó kártérítési felelősségéről rendelkezik, azonban arra nem ad lehetőséget a jogbérletbe vevőnek, hogy a felmondás lehetőségével élve a károkozást megelőzően kilépjen a jogviszonyból.⁴¹¹ Természetesen ebben az esetben is rendelkezhetnek a franchise-átvevő felmondási jogáról a jogbérleti szerződésben is, azonban a gyakorlat ebben az esetben azt mutatja, hogy amíg a franchise-átadó felmondási jogát széles körben, példalózó felsorolással határozzák meg, addig a franchise-átvevő csak néhány,

⁴⁰⁶ Lásd Ptk. 6:273. § (3) bek. és 6:240. § (2) bek.

⁴⁰⁷ TÖKEY (398. lj.) 292.

⁴⁰⁸ FUGLINSZKY (353. lj.) 610.

⁴⁰⁹ Lásd TAJTI (359. lj.) 54. Ezzel szemben a következőkben bemutatásra kerülnek más szabályozási megoldások is a szerződéskötést megelőző információs szolgáltatás kapcsán, így e kérdéskörrel kapcsolatos javaslatom részletesebb kifejtését csak azokat követően kívánom ismertetni.

⁴¹⁰ FUGLINSZKY (353. lj.) 607.

⁴¹¹ TÖKEY (398. lj.) 293.

szerződésben meghatározott feltétel esetén élhet a (szankciós) felmondás lehetőségével.⁴¹² Ebből is látszik, hogy a franchise-átvevő hátrányosabb szerződési pozíciójából fakadóan igény- és érdekvérvényesítési lehetőségei korlátozottabbak, szükséges a jog általi garanciális szabályozás a szerződési pozíciójának megerősítésére. Véleményem szerint ezért indokolt a Ptk. franchise szerződésre vonatkozó szabályozását kibővíteni a franchise-átvevő célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítás esetén való felmondási jog biztosításával.

Mindezek mellett a franchise-aszimmetria felerősítésének igazolására az utolsó aspektus a jogbérletbe adó kockázatvállalásával kapcsolatos. „Ugyanis első lépésben ő az a szerződő fél, aki kockáztatja azt a szellemi tulajdont, know-how-t, cégnevet és tekintélyt, aminek a használati jogát megadja a jogbérletbe vevőnek.”⁴¹³ A franchise-átadónak a hálózat bővítésében hozott döntései azonban nemcsak a saját vállalkozási rendszerének működését befolyásolja, hanem a teljes franchise rendszerre való hatással a hálózat tagjaira is befolyással lehetnek. Az ilyen típusú döntések, vagyis az e döntések által okozott lehetséges károkozások szabályozása azonban a Ptk. rendelkezései alapján számos további problémát vet fel, ezért a franchise-szerződés kártérítési felelősségi kérdéseivel egy külön alfejezetben kívánok részletesebben foglalkozni.

III.1.3.1 A franchise jogviszony vitatható felelősségi kérdései

A Ptk. franchise-szerződésre vonatkozó szabályozása nem tartalmaz külön rendelkezést sem a belső (franchise-átadó és a franchise-átvevő közötti) sem pedig a külső (franchise hálózat és harmadik személyek közötti) kártérítési felelősségi viszonyokra, így azokra a Ptk. szerződési általános részébe foglalt, szerződésszegésre vonatkozó, illetve a szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. A jogbérletbeadó és a jogbérletbe vevő közötti károkozás esetén a felek a Ptk. kontraktuális felelősségre vonatkozó szabályai alapján⁴¹⁴ kötelesek megtéríteni az okozott károkat, vagy menthetik ki magukat a kártérítési felelősség viselése alól.

Azonban, mint ahogyan az már felfeztetésre került, az egyes franchise-átvevők magatartása nemcsak a köztük és a franchise-átadó közötti jogviszonyban okozhat kárt, hanem a károkozás az egész hálózatra kihatással lehet. Gondoljunk csak egy jól ismert sportruházat gyártójára, akiről kiderül, hogy a közkedvelt sportcipőket a fejlődő világban állítja elő, gyermekmunkásokat alkalmazva.⁴¹⁵ Ezek a hírek – bár számos fejlődő országban jelenleg nem kriminalizált a gyermekek munkavégzése, így nem tekinthető illegális tevékenységnek – a fejlett világban jelentős mértékben befolyásolhatják a tudatos fogyasztók vásárlási hajlandóságát, akik úgy gondolják, hogy ezeknek a sportcipőknek megvásárlásával hozzájárulnak a gyártó⁴¹⁶ ezen gyakorlatának támogatásához. Ezzel szemben azok a gyártók, akik a munkajogi előírásaikat a nemzetközi standardokhoz igazítják, és nem alkalmaznak

⁴¹² FUGLINSZKY (353. lj.) 613.

⁴¹³ TAJTI (359. lj.) 54.

⁴¹⁴ Lásd Ptk. 6:142. §–152. §

⁴¹⁵ A példa természetesen nem hipotetikus. lásd

www.theguardian.com/media/2001/oct/19/marketingandpr

⁴¹⁶ A gyártó megítélése függhet a franchise típusától is. Kereskedelmi franchise esetében a franchise-átvevő általában a termék gyártójaként tünteti fel magát. lásd. lásd: DARÁZS Lénárd: *Termékfelelősség a franchise rendszerekben*. In: *Liber amicorum studia E. Weiss dedicata ünnepi dolgozatok Weiss Emilia tiszteletére* (Budapest: ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék 2002) 70.

gyermekmunkásokat, a gyártás során ugyanúgy érintve vannak a franchise rendszer másik tagjának gyártási tevékenysége által. Vagy valóban egy hipotetikus példával élve, elég csak egy ismert, magyar franchise rendszerben működő pékség süteményei által okozott ételmérgezést felvetnünk, az erről szóló hírek hasonlóképpen érinthetik az ország másik részében üzemeltetett vállalkozás tevékenységét.

A Ptk. szabályozása nem rendelkezik a franchise-szerződés szabályai közötti kártérítési felelősség különös szabályairól,⁴¹⁷ így az egyik franchise-átvevő károkozásával közvetetten érintett franchise-átvevő deliktuális alapon⁴¹⁸ érvényesíthet igényt a hálózat másik franchise-átvevőjével szemben a közöttük lévő szerződéses kapcsolat hiánya miatt. A különböző franchise-átvevők mindannyian a franchise hálózat részei, azonban ez nem keletkeztet közöttük szerződéses kapcsolatot, így, mivel a deliktuális felelősség alapján a felróhatósági alapú kimentés kevésbé szigorú a kontraktuális szabályokhoz viszonyítva, ezért a közvetett módon károsult franchise-átvevő kára kisebb eséllyel térülhet meg. A Ptk. 6:519. §-a alapján ugyanis szerződésen kívüli károkozás esetén a károkozó akkor mentesülhet a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy károkozása nem volt felróható. Ezzel szemben a szerződésszegéssel okozott kár esetén a Ptk. 6:142. §-a egy szinte objektivizált kimentési rendszert jelenít meg. Eszerint a károkozó három konjunktív feltétel esetén mentesülhet a kontraktuális felelősség alól. Vagyis akkor, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa. A deliktuális felelősség esetén azonban, amennyiben a közvetett módon károsult franchise-átvevő sikerrel érvényesíti kártérítési igényét, a teljes kártérítés elve érvényesül. Ezzel szemben a kontraktuális felelősségnél csak az előrelátható károk, a következménykárok és az elmaradt haszon körében felmerülő károk megtérítése igényelhető, ha a szerződésszegés nem volt szándékos.⁴¹⁹

A közvetett módon károsult franchise-átvevő emellett kísérletet tehet a franchise-átadóval szemben kontraktuális alapon való fellépésre is kártérítési igényének érvényesítése céljából. Azonban Tőkey Balázs álláspontja szerint az így közvetetten károsult franchise-átvevőknek „arra sincs kifejezett lehetőségük, hogy a termék vagy szolgáltatás goodwilljének sérelme miatt a jogbérletbe adóval szemben fellépjenek.”⁴²⁰ Ebben az esetben véleménye szerint bár lehetőségük van a szerződésszegéssel okozott kárra, mint jogalapra hivatkozva fellépni a jogbérletbe adóval szemben, azonban igényüket nem tudnák sikerrel érvényesíteni, mert a károkozás nem a jogbérletbe adó és közvetetten károsult jogbérletbe vevő között létrejött szerződés rendelkezéseinek megszegésével következett be. Mivel jelenleg még nincs ezzel kapcsolatban felmerülő bírósági gyakorlat, így csak bizonyos mérlegelésre érdemes szempontot kívánok felvetni némiképpen árnyalva ezen állásfoglalást.

Az egyik ilyen szempont, hogy a franchise-átadónak mint általánosságban a polgári jogviszonyok alanyának meg kell felelnie az elvárható magatartás elvének. Mivel azonban a hálózat bővítéskor hozott döntése befolyással bír a hálózat többi tagjára is, az adott helyzetben elvárható gondosság megfelelő mértéke véleményem szerint a franchise-átvevők

⁴¹⁷ TŐKEY (398. lj.) 292.

⁴¹⁸ Ptk. 6:519. § és ezt következő szabályai

⁴¹⁹ Lásd VÉKÁS–GÁRDOS (397. lj.) a Ptk. 6:142. §-hoz fűzött kommentárját

⁴²⁰ TŐKEY (398. lj.) 291.

hátrányosabb szerződési pozíciója miatt szigorúbb feltételek mellett, nagyobb odafigyelés tanúsításával valósul meg. A Ptk. jogbérleti szerződéssel kapcsolatos rendelkezései nem írnak elő olyan kötelezettséget a franchise-átadó számára, amely alapján tájékoztatnia kellene a franchise-átvevőket a hálózat bővítésével kapcsolatban, akik ez alapján tiltakozhatnak a bővítés ellen vagy felmondhatnak a szerződést abban az esetben, ha úgy ítélik meg, hogy a bővítés hátrányosan érintheti vállalkozási tevékenységüket: pl. a felvenni kívánt tag véleményük szerint nem felel meg a franchise rendszerrel szemben támasztható minőségi előírásoknak. Bár a Ptk. jelenlegi szabályozása nem zárja ki, hogy a felek szerződésükben határozzák meg a (szankciós) felmondási okokat, azonban véleményem szerint a jogbérletbe vevő nem tudná sikerrel a jogbérleti szerződésbe foglaltatni a franchise rendszer nemkívánt bővítése esetén felhívható felmondási jogát.

Mindezek mellett, még vizsgálható az a szempont is, hogy a jogbérletbe adó kiterjedt ellenőrzési jogosítványai alapján a károkozó jogbérletbe vevő a Ptk. 6:142. § alapján a jogbérletbe adó ellenőrzési körébe esik-e. Azonban a kommentár erre vonatkozó magyarázata szerint az ellenőrzési körön kívüliséget leginkább a vis maior esetek alapozzák meg, így minden olyan körülmény, amelyre a szerződő fél nem tud meghatározó befolyást gyakorolni.⁴²¹ Így az ellenőrzési kört ebben az esetben alternatív értelmezési keretek között kellene vizsgálni, tehát abból a szempontból, hogy a jogbérletbe adó ellenőrzési joga kiterjed-e a jogbérletbe vevő azon tevékenységére, amely a károkozást kiváltotta. Az ellenőrzési körön kívüliség ezen kiterjesztett keretek között való értelmezése azonban a jogalkotói szabályozás célkitűzéseire tekintettel vitatható. Az ellenőrzési kör fogalmának pozitív értelmezése alapján, a szerződő fél ellenőrzési körébe tartozik a szerződésszerű teljesítéshez vezető folyamat szervezése, alkalmazottak magatartása, de akár az áru fejlesztési hibája is.⁴²² Míg például a fejlesztési hiba bizonyos esetekben megalapozhatja a franchise-átadó felelősségét, azonban véleményem szerint a kiterjedt ellenőrzési jogok valójában a legtöbb esetben nem jelenítenek meg olyan mértékű kontrollt a jogbérletbe vevő felett, amely által annak tevékenysége ténylegesen a jogbérletbe adó ellenőrzési körébe tartozna.⁴²³ A Ptk. 6:380. § (3) bekezdése továbbá a szerződésbe foglaltaknak és az utasítások teljesítésének ellenőrzésére jogosítja fel a franchise-átadót, így ha az nem rendelkezik sem a szerződésben, sem utasítás formájában az alkalmazottak kvalitásairól, annak ellenőrzésének elmaradására nehezen lehetne kártérítési igényt alapítani. Erre ugyanis a Ptk. szűken való értelmezése alapján nem is lenne jogosult.

Sőt a közvetett módon károsult franchise-átvevő még egy, a franchise rendszerén kívül lévő harmadik személyhez képest is hátrányosabb helyzetben van, ha a rendelkezésére álló igényérvényesítési lehetőségek valódi tartalmára tekintünk. A hálózaton kívüli felelősség vizsgálata esetén is felmerülhet más franchise-átvevők felelőssége, illetve a német jogirodalomban ismert a franchise-átadó és a franchise-átvevők által létrejött franchise-hálózat felelőssége is.⁴²⁴ Ebben az esetben is azonban egyértelműen a franchise-átvevővel

⁴²¹ Lásd VÉKÁS–GÁRDOS (397. lj.) a Ptk. 6:142. §-hoz főzött kommentár

⁴²² VÉKÁS–GÁRDOS (397. lj.) 1509.

⁴²³ Nehezen képzelhető el pl. egy világméretű franchise hálózat jogbérletbe adójáról, még akkor is, ha mester franchise rendszerben működik, hogy a világon lévő összes vállalkozása felett hasonló mértékben gyakorol ellenőrzési jogokat pl. rendszeres előre be nem jelentett próbavásárlással vagy az alkalmazottak kiválasztásában való részvétellel.

⁴²⁴ DARÁZS idézi: TEUBNER Gunther: *Verbund, Verband, Verkehr* (Zur Außenhaftung von Franchise-Systemen ZHR 154. 1990) 295.

szemben kívánna igényt érvényesíteni a károsult harmadik személy. Az elmélet szerint ilyenkor a károsult harmadik személy, amellet, hogy a károkozó franchise-átvevővel szemben tudja érvényesíteni kártérítési igényét deliktuális vagy kontraktuális alapon, attól függően, hogy van-e szerződéses kapcsolat a felek között, lehetősége lehet a hálózattal szemben is fellépni. Kérdéses azonban, hogy a károkozó franchise-átvevővel fennálló szerződéses jogviszony esetén ezt a szerződéses viszonyt a franchise hálózatra is kiterjesztetten értelmeznék-e, és ezáltal megnyílna-e a lehetőség szerződéses alapon is fellépni, vagy a károsult személy továbbra is csak deliktuális alapon érvényesíthetne-e igényt?

Természetesen valószínűsíthető, hogy harmadik személy kártérítési igényének sikeres érvényesítése esetén a franchise-átadó a franchise hálózaton belül a károkozó franchise-átvevővel 'elszámolna', rá hárítva a kártérítés kifizetését. Így a „franchise-átvevő külső felelőssége [át]transzformálódik belső felelősségi jogi problémává.”⁴²⁵ Ezen elméleti felvetés azonban annak ellenére, hogy sem a német bírói gyakorlatban, sem pedig a jogelméletben nem nyert támogatást,⁴²⁶ megmutatja, hogy a franchise rendszer felelősségi szabályozása továbbra is több kérdést hagy megválaszolatlanul. Ha a hálózati felelősségi modell alkalmazását elvetjük, a probléma továbbra is megoldásra vár, mivel a jelenlegi magyar szabályozásban a közvetetten károsult franchise-átvevő kontraktuális felelősségre alapozott igényérvényesítése valószínűleg nem lesz megalapozott, vagy nagymértékben függ majd attól, hogy a bíróság miként értelmezi az előzőekben felvetett elvárható magatartással, közvetítői viszonytal, illetve ellenőrzési körrel kapcsolatos rendelkezéseket a franchise-jogviszony vonatkozásában. A kérdés így az, hogy a károsult harmadik személy a jelenlegi szabályozás keretei között a fent említett lehetőségeken túl milyen más módon léphetne fel a jogbérletbe adóval szemben?

A külföldi jogirodalom és bírósági gyakorlat alapján a franchise-átvevő felelőssége bizonyos esetekben megállapítható a franchise-átvevő által harmadik személynek okozott kár esetén is.⁴²⁷ „A legtöbb esetben az ügynökökre (közvetítőkre) vonatkozó általános szabályok és az alkalmazott károkozásának szabályozása a felelősség forrása.”⁴²⁸ Az amerikai joggyakorlatban a bíróság a franchise-átadó felelősségéről való döntéskor először azt vizsgálja, hogy az átadó és az átvevő között fennáll-e az ügynök-megbízó viszony. Amennyiben igen, akkor abban az esetben felelős a franchise-átvevő, ha az átvevő alkalmazottnak minősül vagy olyan független ügynöknek, amelynek károkozó tevékenységét az átadó ellenőrizte vagy tevékenységét az utasítása alapján fejtette ki.⁴²⁹ A német jogban ezzel szemben jogszabály rendelkezik arról, hogy ha a harmadik személy vélelmezi, hogy a franchise-átvevő a franchise-átadó érdekében tevékenykedik és a franchise-átadó ezt tudja és

⁴²⁵ DARÁZS 2002 (416. lj.) 72.

⁴²⁶ DARÁZS 2002 (416. lj.) 72.

⁴²⁷ A common law rendszerű országok közül az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Ausztrália, a kontinentális jogrendszerű államok közül Olaszország, Spanyolország, Franciaország és Németország szolgálhat mintaként a más személy által okozott kárért való felelősség szabályainak franchise szerződésre vonatkozó alkalmazására. Lásd RUBENSTEIN Gregg (et al.): „Vicarious and other franchisor liability” *International Journal of Franchising Law* 2011/9. 3.

⁴²⁸ RUBENSTEIN (427. lj.) 4.

⁴²⁹ Viado v Domino's Pizza, LLC. 230. Ore. App. 540 (2009)

elfogadja, vagy bár nem tud róla, de tudnia kellene erről, akkor az átvevő az ügynökének tekinthető.⁴³⁰

A magyar szabályozásban a más személy által okozott kárért való felelősség szabályai közül az alkalmazott és a megbízott károkozásáért való felelősség szabályainak alkalmazása vethető fel, követve a külföldi értelmezési minták megoldásait. A franchise jogviszony bizonyos mértékű azonosságokat mutathat a munkaviszonyhoz és a tartós közvetítői szerződéshez.⁴³¹ Azt, hogy az egyes hasonlóságok alapján alkalmazhatók-e ezen szabályok a jogbérleti szerződésre, a bíróság jogértelmezése döntheti el. Azt a dilemmát, hogy a munkaviszonyból vagy a megbízási viszonyból levezetett analógia a megalapozottabb a franchise-átadó felelősségének megállapítására, a Ptk. 6:542. § (2) bekezdése oldja fel. Ez az utalószabály ugyanis ugyanazt a jogkövetkezményt fűzi mindkét jogviszonyban felmerülő más személy általi károkozáshoz, így a károsult kárigénye érvényesíthető lesz az alkalmazóval/megbízóval szemben, és ha a bíróság az alkalmazás mellett dönt, akkor a franchise-átadóval szemben is.

IV. A magyar szabályozás lehetséges korrekciós útjai

Az utóbbi évek szabályozási tendenciájában változást jelent, hogy az európai országok szerződési jogában megjelentek, a magyar megoldástól eltérő, úgynevezett franchise specifikus szabályozási modellek⁴³² is. Ez magába foglalhat a szerződéskötést megelőző információszolgáltatási kötelezettséget szabályozó rendelkezéseket (pl. Svédország és Belgium), regisztrációs eljárás előírását (pl. Litvánia és Spanyolország) illetve a franchise szerződés kötelező tartalmának jogszabály általi meghatározását is (pl. Olaszország és Románia). Jelen tanulmánynak nem célja az egyes modellek teljes mértékű átvétele melletti állásfoglalás, csupán az egyes adaptációs lehetőségeket kívánja szám venni. Azonban minden egyes európai minta sajátja, hogy az eltérés engedő szabályok helyett egyre inkább a kógens szabályok bevezetése mellett foglalt állást.

Amennyiben a magyar szabályozásra tekintünk abból a célból, hogy megvizsgáljuk, hogyan illeszthetnénk a jelenlegi rendszerbe specifikus szabályokat, először röviden az adaptációs lehetőségeket érdemes számba venni. Az információátadás szabályozásának négy lehetséges módja van. A mostani szabályozáshoz legközelebb álló megoldás a Ptk. rendelkezéseinek bővítése. A Ptk. 6:62. § rendelkezik a felek együttműködési és tájékoztatási kötelezettségéről. Ezen általános részi szabályokat lehetne kiegészítő és különös szabályokkal bővíteni, amelyeket a jogbérleti szerződésre vonatkozóan további rendelkezések között kellene elhelyezni. Ezekkel részletesen lehetne szabályozni a franchise-átadó tájékoztatási és információmegosztási kötelezettségét, kibontva ezzel az általános részben található

⁴³⁰ Bürgerliches Gesetzbuch 242. §; 164. §

⁴³¹ Ilyen eset például az ingatlanközvetítő franchise által alkalmazott vagy közvetítői jogviszonyban tevékenykedő ingatlanügynök. A franchise jogviszony tartós jellegű jogviszony, így a közvetítői típusú szerződések között a tartós közvetítői szerződéssel mutatja a legtöbb hasonlóságot, amelyre a Ptk. 6:292. §-a alapján a megbízási szerződés szabályai alkalmazandók. Az alternatív megközelítések jelentőségével egy külön fejezetben foglalkozom részletesen.

⁴³² ABELL Mark: *The Law and Regulation of Franchising in EU* (Cheltenham: Elgar Intellectual Property Law and Practice 2013) 40.

kötelezettségeket. Ez a megoldás megfeleltethető például a belga szabályozással,⁴³³ ahol a Gazdasági Kódexbe emelve találhatóak hasonló rendelkezések, azzal a különbséggel, hogy ott a kereskedelmi szerződések fogalomértelmezése útján alkalmazandók a rendelkezések a franchise szerződésre. Ez a megoldás itthon is alkalmazható lehet, amennyiben a jogalkotó össze kívánja gyűjteni az olyan szerződéseket, amelyek esetén a franchise szerződéshez hasonlóan szükséges lehet az információszolgáltatás részletes szabályozása. Ezt azonban nemcsak utaló szabállyal teheti meg, hanem külön törvényben is rendelkezhet mindezekről.

Amennyiben tehát azt a megoldást választja a jogalkotó, hogy külön törvényt hoz, amelyben eljárási kógens szabályokkal⁴³⁴ rendezi az információszolgáltatást, akkor egyes technikai szempontokat is figyelembe vesz. Kódex szintű szabályozás esetén a kódexnek meg kell felelnie a stabilitás követelményének, szemben a gyakori módosítások által nyújtható flexibilitással, amely azonban alapvető sajátossága a technikai jellegű szabályoknak.⁴³⁵ Azonban az információszolgáltatás vonatkozásában látható, hogy a szabályok részletezők és technikai jellegűek, amely forma nem feltétlenül egyeztethető össze egy kódex szintű szabályozással. Abban a tekintetben, hogy a jogalkotó külön franchise szerződésre vonatkozóan alkot-e jogszabályt, mint ahogyan ezt Svédországban láthatjuk,⁴³⁶ vagy több szerződés vonatkozásában külön törvényt alkot és teszi a franchise szerződésre alkalmazandóvá, véleményem szerint nem csak jogtechnikai kérdés. Ebben az esetben arra a kérdésre kell a jogalkotónak választ adni, hogy milyen olyan speciális karakterrel rendelkezik a franchise szerződés, amely indokoltá teheti a külön törvényben való eljárási kógens szabályozást.

Ezen túl azonban felmerül a kérdés, hogy nem teszi-e töredezetté a szabályozást az, hogy bár a jogalkotó a szerződéskötést megelőző szabályokat részletesen szabályozza, azonban a szerződés tartalmát a felek továbbra is diszpozitív szabályok mentén tudják alakítani. Erre ellentétként szolgálhat az a megközelítés, hogy az információhiány kezelése egyensúlyozhatja annyira a franchise-átvevő helyzetét, hogy képes legyen informált helyzetben racionális döntést hozni. Azonban láthatjuk, hogy a franchise-aszimmetriának csak egy eleme az információs aszimmetria, még ha az igen meghatározó is. Valamint az is látható, hogy a szerződési aszimmetriát, amely a felek szerződéses viszonyára vonatkozóan áll fenn, továbbra sem kezeli a szabályozás. A magyar szabályozásban is felmerülő dilemmák mutatják, hogy a diszpozitív szabályozás számos aggályt vet fel és több esetben erősíti a fennálló aszimmetriát. Véleményem szerint így nemcsak az egységesség miatt lenne indokolt az önálló törvény létrehozása, amely az olasz szabályozáshoz⁴³⁷ hasonlóan mind tartalmi, mind eljárási kógens szabályokat egyaránt tartalmaz, hanem azért is, mert fontos jogpolitikai

⁴³³ CLEVENBERGH Olivier (et al.): „Belgium” in ABELL Mark (szerk.): *The Franchise Law Review* (London: Law Business Research Ltd. 2020) 211.

⁴³⁴ A kógens szabályoknak tartalmi és eljárási típusát különböztetjük meg. Részletesen lásd: MENYHÁRD Attila – MIKE Károly – SZALAI Ákos: „A tiltás hatástalansága. Kógens szabályok a szerződési jogban” *Századvég* 2006/11. 6.

⁴³⁵ „Véleményem szerint alapvető érdek fűződik a Ptk. stabilitásához, ezért csak nagyon kivételes esetben helyes a Ptk.-hoz hozzányúlni, azon régi jogelv alapján, hogy egy esetleg rossz rendelkezés fennmaradása is jobb, mint az állandóan változó jogszabály.” lásd: SÁRKÖZY Tamás: A régi, az új és a jövő az új magyar Ptk.-ban. In GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – MENYHÁRD Attila (szerk.): *Az Új polgári törvénykönyv első öt éve* (Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet 2019) 42.

⁴³⁶ Sw: lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

⁴³⁷ Legge 6 maggio 2004, n. 129 Norme per la disciplina dell'affiliazione commerciale

célkitűzés az aszimmetrikus viszony ellensúlyozása, amely leginkább kógens szabályok által valósítható meg.

Alternatívaként merülhet fel az önálló franchise törvény megalkotása helyett a Ptk. jogbérleti szerződésre vonatkozó rendelkezéseinek a módosítása is. Ez a megközelítés azonban nem tud az átfogó szabályozás igényével megoldást nyújtani, mivel az ilyen módosítás csak a felismert hiátusokra reagál és a felmerült értelmezési nehézségeket oldja fel. Amennyiben mégsem kívánjuk elvetni ezt a lehetőséget, az első korrekcióra szoruló esetet az veti fel, hogy az információszolgáltatásra vonatkozó eljárási kógens szabályok ellenére sem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy a jogbérletbe vevő eleget tud tenni figyelmeztetési kötelezettségének, mivel a hasonló szabályozási megoldásokkal szemben, mint amilyet a megbízási vagy a vállalkozási szerződésnél is láthattunk, a jogbérletbe vevővel szemben nem támaszthatók hasonló professzionális követelmények, így a figyelmeztetés elvárása is megkérdőjelezhető. Így a jogbérleti szerződés utasításra és ellenőrzésre vonatkozó része, a Ptk. 6:380. § a következőképpen módosítandó:

- 2) Ha a jogbérletbe adó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, erre a jogbérletbe vevő köteles őt figyelmeztetni. *Nem terheli felelősség a jogbérletbe vevőt a figyelmeztetési kötelezettségének elmulasztása miatt, ha a célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítás felismerését a jogbérletbe adó tájékoztatási kötelezettségének elmulasztása okozta. A szerződés ettől eltérő rendelkezése semmis.* Ha a jogbérletbe adó a figyelmeztetés ellenére fenntartja az utasítását, a jogbérletbe vevő köteles az utasítást teljesíteni; az utasítás teljesítéséből eredő kárért a jogbérletbe adó felel.
- 3) A jogbérletbe vevő köteles megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása jogszabály vagy hatósági határozat megsértéséhez vezetne, vagy veszélyeztetné mások személyét vagy vagyonát.
- 4) A jogbérletbe adó jogosult a szerződésben és az utasításaiban foglaltak teljesítését ellenőrizni.

A jogbérletbe vevőt a Ptk. 6:142. §-a alapján kártérítési kötelezettség terheli figyelmeztetési kötelezettségének elmulasztása miatt. Amennyiben a jogbérletbe adó elmulasztja tájékoztatási kötelezettségét, a jogbérletbe vevő hasonlóképpen kérheti a szerződésszegéssel okozott kár megtérítését a Ptk. 6:62. § (3) bekezdésének figyelembevételével. Amennyiben a bíróság úgy határoz, hogy a tájékoztatás elmulasztása lényeges körülmény tekintetében történt és ez okozta a jogbérletbe vevő figyelmeztetésének elmaradását, a jogbérletbe vevő kérheti a felelősség alóli mentesülését is arra hivatkozva, hogy a tájékoztatás elmaradása miatt nem volt elvárható, hogy a kárt elhárítsa. A mentesüléshez azonban meg kell felelnie az ellenőrzési körön kívüliségnek és az előre nem láthatóság követelményének is. Ebben az esetben azonban felmerül a kérdés, hogy a bíróság mihez viszonyítva vizsgálja majd az ellenőrzési kört.

Általánosságban az ellenőrzési körön kívüliség esetei közé olyan körülmények tartoznak, amelyekre a fél nem tud meghatározó befolyást gyakorolni, amelyek általában vis maior események. A célszerűtlen és szakszerűtlen utasítások észlelésre és a figyelmeztetésadás egyértelműen a jogbérletbe adó ellenőrzési körébe tartozik. Azonban most annak vizsgálata a kérdés, hogy a jogbérletbe vevő részére adott tájékoztatás megfelelőségének megítélése is ebbe a körbe tartozik-e. A bírósági gyakorlat szerint az ellenőrzési körön kívüli esetek közé az információhiányos, vagy sokkal inkább a nem megfelelő informáltság főszabály szerint nem tartozik bele. Annak eldöntéséhez, hogy ez a körülmény is kívül esik-e a jogbérletbe vevő

ellenőrzési körén, a bíróságnak azt kell tehát megvizsgálnia, hogy a jogbérletbe vevő ellenőrzési köre kiterjed-e arra, hogy a jogbérletbe adó tájékoztatását abból a szempontból vizsgálja, hogy kellőképpen informatív-e ahhoz, hogy észlelni tudja az adott utasítás célszerűtlen vagy szakszerűtlen voltát.

A jelenlegi szabályozás mellett a jogbérletbe vevő felelősség alóli mentesülése kimentési megközelítéssel lehetséges. Annak eldöntése azonban, hogy a szerződésszegés generálklauzulája alapján is mentesülhet-e a felelősség alól láthatóan több értelmezési kérdést is felvet. Mivel a szerződésszegés jogkövetkezményei kizárhatók a Ptk. 6:152. § keretei között,⁴³⁸ a javasolt kógens rendelkezések beiktatásával a jogbérletbe vevő felelősségének vizsgálata fel sem merülhet, így gátat lehet szabni a jogbérletbe adó igényérvényesítési törekvéseinek is. A felek között felmerülő jogviták (választott)bíróság előtt való rendezésének elkerülése pedig kiemelten fontos, mivel a jogbérletbe adó javára billenő aszimmetrikus helyzet miatt a jogbérletbe vevő igényérvényesítési lehetőségei korlátozottabbak, így pernyerési esélyei is kisebbek.⁴³⁹

Mindezek mellett a Ptk. 6:381. §-ának kibővítése is indokolt lehet olyan szankciós felmondási okok meghatározásával, amelyek esetén klaudikálóan kógens szabály zárja ki a jogbérletbe vevő hátrányára való eltérést. Ez szabadon bővíthető, nyitott felsorolás, amelynek a következőket kellene szükségszerűen tartalmaznia a polgári jogi társasági szerződésnél is található rendkívüli felmondás⁴⁴⁰ szabályozásának mintájára:

6:381. § (3) A szerződés fontos okból rendkívüli felmondással is megszüntethető. A jogbérletbe vevő ezen jogának kizárása semmis.

6:381. § (4) Fontos oknak minősül különösen, ha a jogbérletbe adó figyelmeztetés ellenére fenntartja a célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást és emiatt a felek további együttműködése ellehetetlenül, vagy ha a jogbérletbe adó a hálózatot a jogbérletbe vevő tájékoztatása nélkül, vagy a jogbérletbe vevő a bővítésről szóló tájékoztatásától számított harminc napon belül közölt ellentétes véleménye ellenére bővíti. Amennyiben a jogbérletbe vevő a tájékoztatástól számított harminc napon belül ellentétes véleményét nem közli, úgy kell tekinteni, hogy véleményezési jogával nem kíván élni.

További relatív kógens szabályozás⁴⁴¹ lehet indokolt a Ptk. 6:378. § alkalmazásában felmerülő minőségi követelmények meghatározásánál. Ebben az esetben egyoldalúan kógens szabályok alkalmazásával lehetne rendelkezni arról, hogy a jogbérletbe vevőnek milyen minőségi követelményeknek kell megfelelnie a beszerzés során. A klaudikálóan kógens szabályokkal pedig a minőségi követelmények megszegésének szankcionálása szorítható korlátok közé. Így a jogbérletbe vevőt nem éri amiatt hátrány, ha az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítása mellett sem volt képes biztosítani az alapanyagok és a termékek előírt minőségét. A rendelkezést a következők szerint lehetne kibővíteni:

⁴³⁸ VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2016) 256.

⁴³⁹ TAJTI (359. lj.) 69.

⁴⁴⁰ Lásd: 6:510. § A polgári jogi társasági szerződésben és a jogbérleti szerződésben közös, hogy a felek közös célok megvalósítására törekszenek, amelyért folyó jövőbeli együttműködést a viszonyuk megromlása megnehezíti vagy akár meg is hiúsíthatja.

⁴⁴¹ JÓJÁRT Eszter: „Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben elméleti alapvetés” *Magyar jog*. 2014/12. 681.

6:378. § [Ellátási kötelezettség]

(1) Ha a jogbérletbe vevő az értékesítendő terméket vagy a termék előállításához szükséges alapanyagot a jogbérletbe adótól vagy a jogbérlete adó által meghatározott személytől köteles beszerezni, és a jogbérletbe adó a jogbérletbe vevő megrendelését nem teljesíti, a jogbérletbe vevő jogosult a jogbérletbe adó által előírt minőségi követelményeknek megfelelő terméket vagy alapanyagot máshonnan beszerezni.

(2) Semmis a jogbérleti szerződés azon rendelkezése, amely kimondja a jogbérletbe vevő felelősségét a nem megfelelő minőségű termék vagy alapanyag máshonnan való beszerzése esetén, amennyiben a jogbérletbe adó által meghatározott minőségű termék vagy alapanyag beszerzésére a jogbérletbe vevő önhibáján kívül nem volt lehetséges, vagy ennek a feltételnek való megfelelés aránytalan terhet rótt volna a jogbérletbe vevőre.

A tartalmi kógens szabályok beiktatása, ahogyan ez már említésre került, csak átmeneti megoldást képes nyújtani az átfogó szabályozás megszületéséig, ezt erősíti több jogirodalmi, a tartalmi kógens szabályokkal szembeni ellenvetés is. „A gyengébb felet védő, úgynevezett büntető diszpozitív szabályok (penalty default rules) és az eljárás kógens szabályozása együttesen jobb eredményre vezethetnek, míg a tartalmi szabályozás szükségtelenül korlátozza a szerződési szabadságot. A büntető diszpozitív szabályok lényege, hogy olyan megoldásokat tartalmazzanak, amelyek az informált (erősebb) fél számára hátrányosak. Ugyanakkor, amennyiben az informált fél az eltérést javasolja, akkor ezzel a másik felet kellő információval látja el.”⁴⁴² Ezen nézőpontok elsősorban a kógens szabályok bevezetése helyett generálklauzulák alkalmazását javasolják, mivel „[...] a generálklauzulák, amelyek nem expliciten megfogalmazott passzusokat zárnak ki, hanem bizonyos elveket fogalmaznak meg – alkalmazásukat a bíróságra bízva – lényegesen hatásosabban előzhetik meg a nem kívánt szerződések létrejöttét, és teljesülését.”⁴⁴³

Hasonlóan ehhez, a generálklauzulák általi szabályozás mellett érvel Vékás Lajos, amikor kiemeli, hogy „külön kategóriát képeznek a szabályozás jellege szempontjából az általános szerződési feltételekkel kötött szerződések, amikor is – a szerződéskötés sajátossága, a szerződés tartalmának egyoldalú meghatározottsága miatt – a nem fogyasztói szerződések is speciális rendelkezéseket kívánnak, ha nem is feltétlenül kógens norma formájában”.⁴⁴⁴ Itt pontosan azt az esetet emeli ki, amikor az előnyösebb helyzetben lévő fél szerződéses erőfölényét a másik fél hátrányára meg nem engedett módon használja fel, és a bíróság kógens rendelkezések hiányában nem tud a gyengébb fél számára védelmet nyújtani. Azonban még ebben az esetben is rendelkezésre állnak a szerződések általános részében található vagy a Ptk. Bevezető rendelkezései között olyan generálklauzulák, amelyek felhívásával és értelmezésével védelmet tud biztosítani a gyengébb szerződő partnernek.⁴⁴⁵

A tartalmi kógens szabályok bevezetése helyett akár ez a megoldás is alkalmas lehet egyes rendezetlen kérdések feloldására,⁴⁴⁶ azonban ehhez szükség van a Bevezető rendelkezéseken

⁴⁴² MENYHÁRD–MIKEI–SZALAI: (434. lj.) 9.

⁴⁴³ MENYHÁRD–MIKEI–SZALAI: (434. lj.) 44.

⁴⁴⁴ VÉKÁS–GÁRDOS (397. lj.) 387.

⁴⁴⁵ VÉKÁS–GÁRDOS (397. lj.) 387.

⁴⁴⁶ Az alkalmazásának sikeressége azonban nagymértékben függ a bírói értelmezéstől, amely így a jog felpuhulásához is vezethet. „A klauzula próbáját a mérlegelés korrektsége és az ítélkezési gyakorlat lehető

és a szerződési jog általános részében található generálklauszulákon túl specifikusan a jogbérleti szerződés vonatkozásában is generálklauszulát alkotni. Ennek az oka az, hogy a jelenlegi generálklauszulák nem oldják fel a már ismertetett szabályozási ellentmondásokat és nem ellensúlyozzák kellőképpen a franchise aszimmetriát. Ebben a kérdésben azonban azt is figyelembe kell venni, hogy a jogbérleti szerződés újonnan nevesített szerződéstípus, így a kezdeti években nem fogalmazható meg elvárásként, hogy a jogviszony tartalmát a csekély számú bírósági döntés bontsa ki.⁴⁴⁷ A jogalkotó azonban segítheti a szerződéstípus megértését a generálklauszula megalkotásával és az ahhoz fűzött indokolással is, amelyet a jogszabály céljának meghatározásánál figyelembe kell venni, így az indokolás hatni tud a bíróság jogértelmezésére is.⁴⁴⁸

Ez a megoldás a Ptk. 6:376. § kibővítésével valósulhatna meg a következő módon:

(3) A felek a jogbérleti szerződésből eredő jogaik gyakorlása és kötelezettségeik teljesítése során a különös együttműködés és fokozott jóhiszeműség követelményének megfelelően kötelesek eljárni.

Ezen rendelkezés beiktatását támasztja alá, hogy a jogirodalom szerint a franchise szerződés *uberrimae fidei contractus*, azaz különös együttműködést és fokozott jóhiszeműséget igénylő szerződés, amely körbe eredetileg a biztosítási szerződés, a társaságok létrehozására irányuló létesítő okiratok, valamint a kezesség intézménye tartozott.⁴⁴⁹ A német bírói gyakorlat emellett különös jóhiszeműségi követelményeket támaszt a franchise jogviszonyban részt vevő felekkel szemben, így jogalkalmazási mintát is találhatunk a követelmény alkalmazására.⁴⁵⁰ A hazai joggyakorlat is kimunkálhat hasonló speciális alapelveket a jóhiszeműség és tisztesség követelménye, valamint a felek együttműködési kötelezettség magasabb szintű érvényesülése érdekében a jogbérleti szerződésre vonatkozóan. Azonban, ahogyan ez az organikus fejlődési minták kapcsán kifejtésre került, a magyar bíróság gyakorlata, a hazai jogirodalom és a nemzeti franchise szövetség tevékenysége nem gyakorol meghatározó befolyást a jogbérleti szerződés szabályozási környezetére.

Ebben a körben azonban megjegyzendő, hogy a felek egyenlőtlen szerződési pozíciója miatt a franchise szerződés esetében leginkább a franchise átadóval szemben fogalmaz meg magatartási követelményeket az *uberrimae fidei szerződések* közé sorolás.⁴⁵¹ Így az is a rendelkezés szükségességét mutatja, hogy a jogalkotó ezáltal a felek tájékoztatási kötelezettsége tekintetében is magasabb megfelelőségi követelményt támasztana a jogbérletbe adóval szemben, így a generálklauszula akár még önmagában is alkalmas lenne a felek közötti információs aszimmetria mérséklésére. Amíg a jelenlegi szabályozásban a jogbérletbe adó

egységessége jelenti.” VÉKÁS Lajos: „A szerződési szabadság alkotmányos korlátai” *Jogtudományi Közöny* 1999/2. 58.

⁴⁴⁷ A bírósági gyakorlat által kimunkált alapelvek megalkotását a választottbírói kikötések gyakorisága is gátolja.

⁴⁴⁸ Magyarország Alaptörvénye 28. cikk

⁴⁴⁹ JACK BEATSON – Andrew BURROWS – John CARTWRIGHT: *Anson's Law of Contract* (Oxford: Oxford University Press 2010) 334.

⁴⁵⁰ A jóhiszeműség és tisztesség követelményének franchise szerződésre gyakorolt hatásáról a német jogban lásd bővebben: Mark ABELL – Victoria HOBBS: „The duty of good faith in franchise agreements – a comparative study of the civil and common law approaches in the EU” *International Journal of Franchising Law* 2013/11. 1–4.

széleskörű utasítási jogának érvényesülését segíti a jogbérletbe vevő utasításoknak való engedelmisségi kötelezettsége, addig a fokozott együttműködés előírása a jogbérletbe adó kötelezettségeinek ellátására vonatkozóan szigorítja a megfelelőségi mércét. Ezáltal pedig a célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítások figyelmeztetés ellenére való fenntartásának lehetősége is megkérdőjelezhetővé válik, mivel ez a rendelkezés felmenti a jogbérletbe adót a különös együttműködés alól, ezzel szemben nem biztosít az így esetlegesen ellehetetlenülő együttműködés esetére a jogbérletbe vevő számára felmondási lehetőséget. Így felmerülhet a kérdés, hogy a jogbérletbe adó utasításfenntartása összhangban van-e a felek fokozott együttműködését előíró magatartási szabállyal.

Amennyiben a bíróság szerint a Ptk. 6:380. § (2) bekezdésébe foglalt figyelmeztetés ellenére való utasításteljesítési kötelezettség megszegése igazolható a jogbérletbe adó különös együttműködési kötelezettségének megszegésével, a jogbérletbe adó utasítási jogát korlátozó eszköznek tekinthetjük a generálklauzula beiktatását. Azonban a jogbérletbe vevő, az utasítás nemteljesítésével okozott kár megtérítése alól a fokozott jóhiszeműségnek való megfeleléssel kaphat csak kimentést. Ezáltal lehetségesnek mutatkozik, ahogyan a német bírói gyakorlatban is kiemelt szerepet játszik a jóhiszeműség vizsgálata a felek jogviszonyában, hogy a kontraktuális felelősség kimentési okainak vizsgálatán túl a bíróságnak különös figyelmet kellene fordítani a felek fokozott jóhiszeműsége követelményének való megfelelésére is a felelősség alóli mentesüléshez. Mindezen lehetőségek azonban csak elvi jelleggel merülnek fel, a generálklauzula bevezetésének eredményességét a bírói gyakorlat mutathatja meg, amely azonban a jogbérleti szerződés esetén jelenleg nem kimunkált, legalábbis nem megismerhető a választottbírói kikötések általános alkalmazása miatt.

Zárszó és kitekintés – avagy a kógens szabályozáson túli lehetőségek

A dolgozat első alapkérdése az volt, hogy a franchise szerződés jelenlegi szabályozása megerősíti, vagy sokkal inkább kiegyensúlyozza a franchise jogviszony alanyainak aszimmetrikus szerződési pozícióját. Az aszimmetrikus pozíció bár számos más szerződés, sőt bizonyos tekintetben minden szerződés sajátja, azonban az a legnyilvánvalóbb formában a franchise szerződésben testesül meg. Ahogyan az előzőekben bemutatásra került, az aszimmetrikus pozíció nagymértékben meghatározza a felek szerződési viszonyát, már a szerződéskötést megelőző tárgyalásoktól kezdve, akár még a szerződéskötést követően is. Ezen aszimmetrikus viszony kiegyensúlyozására a jog képes lehet azáltal, hogy bár több esetben maga ruházza fel a jogbérletbe adót kiterjedt jogosítványokkal, mégis figyelembe véve a jogbérletbe vevő hátrányos szerződési pozícióját ezen jogosítványokkal szemben bizonyos garanciális rendelkezéseket vezet be a jogbérletbe vevő védelmére, szerződési pozíciójának megerősítésére.

A dolgozatban bemutatásra került a Ptk.-ból merített példákon keresztül, hogy a jogviszony egyensúlytalanságát a jelenlegi szabályozás több helyen felerősíti a jogalkotó keretjellegű szabályozási célkitűzései és a kódex szerződési jogának diszpozitív szabályai által. Így, bizonyos esetekben, a szabályozási hiátus, illetve rendelkezések eltérést engedő volta az információs és erőfölényben lévő jogbérletbe adó helyzetét erősíti, azzal, hogy a felek szabad megegyezésére bízta e keretek kitöltését. Véleményem szerint a dolgozatban is ismertetett

rendelkezők esetében, szükség van kógens rendelkezések bevezetésére. Emellett pedig felvethető a franchise szerződés szabályozásának különös kártérítési szabályokkal való bővítése is a belső és külső felelősségi viszonyok átláthatóbb rendezése céljából.

A dolgozatnak a másodlagos kérdése volt annak vizsgálata is, hogy szükség van-e Magyarországon a franchise szerződés kógens rendelkezésekre épülő specifikus szabályozására? A kógens szabályozás bevezetése az aszimmetrikus paternalizmus modelljének megoldási javaslata a kiegyensúlyozatlan szerződési viszonyok feloldására.⁴⁵² Ezen modell szerint „kógens szabályozás akkor indokolt, ha a nyertesek, vagyis akik a tiltás nélkül a maguk számára (hosszú távon) káros szerződéseket kötnének, bizonyosan többet nyernek, mint amennyit azok vesztenek, akik emiatt nem tudnak megkötni kölcsönösen előnyös megállapodásokat.”⁴⁵³ A kógens szabályozás bevezetése tehát minden esetben annak a mérlegelését kívánja, hogy a franchise-átvevők helyzete nagyobb mértékben válna-e kiegyensúlyozottabbá, mint amilyen mértékben a franchise-átadók jogai korlátozás alá esnének? Vagy más megközelítésben, ha a szabályozás jelentős mértékű kedvezményeket adna a franchise-átvevőknek, a nagyobb franchise-átadók ugyanolyan készséggel bővítenék hálózataikat hazánkban is?

Ezekre a kérdésekre a válasz nem adható meg egyszerű igennel vagy nemmel, a kérdések eldöntendő jellegének ellenére sem. A további vizsgálatok az abban való állásfoglalást segítenék elő, hogy a szabályozás a külföldi minták alapján csak a szerződéskötés egyes, a gyakorlatban leginkább problémát okozó területére terjedjen-e ki, a franchise rendszer működési defektusaira reagálva eseti korrekciót alkalmazva a szabályozásban, vagy a jogalkotó törekedjen a minél szélesebb körű és részletesebb szabályok megalkotására? Az adaptáció kérdése továbbá újra mérlegre tehető abban az értelemben, hogy a magyar jogalkotásnak a szabályozás korrekciója során az egyes mintaadó államok szabályozását kellene-e áttekinteni, vagy sokkal inkább az unió jogegységesítő mechanizmusai felé kellene fordulnia?

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

Az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

⁴⁵² Colin CAMERER (et al.): „Regulation for Conservatives: Behavioral Economics and Case for „asymmetric paternalism” *University of Pennsylvania Law Review* 2007/151. 1219.

⁴⁵³ BARTUS Gábor – SZALAI Ákos: *Környezet, jog, gazdaságtan – Környezetpolitikai eszközök, környezetgazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok* (Budapest: Pázmány Press 2014) 175.